IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

MAKTABGA ILK QADAM QO‘YGAN O‘QUVCHILARDA TA’LIM FAOLIYATIGA IJOBIY MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGI

Hamdamova Oysha Karimovna
Osiyo xalqaro universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.23672850

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabga ilk qadam qo‘ygan birinchi sinf o‘quvchilarida ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirishda oila va maktab hamkorligining pedagogik ahamiyati yoritiladi. O‘quvchilarning yangi ta’lim muhitiga moslashuvi, o‘qishga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish, ta’lim motivatsiyasini oshirish hamda ota-onalar va boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘rtasida samarali hamkorlikni tashkil etish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, oilaviy tarbiya va maktab ta’limi o‘rtasidagi uzviylikni ta’minlashga qaratilgan pedagogik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, birinchi sinf, ta’lim motivatsiyasi, ijobiy munosabat, maktabga moslashuv, oila va maktab hamkorligi, ota-onalar bilan ishlash, pedagogik qo‘llab-quvvatlash, o‘quvchi shaxsi.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarda bilim olishga qiziqish, mustaqil fikrlash, mas’uliyat, faollik va ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirishdan iborat. Mazkur jarayon, ayniqsa, maktabga ilk qadam qo‘ygan birinchi sinf o‘quvchilari uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki bola maktabga kelishi bilan uning kundalik hayoti, faoliyat turi, ijtimoiy munosabatlari va kattalar bilan muloqotida muayyan o‘zgarishlar yuz beradi. Maktabgacha ta’lim davrida yetakchi o‘rin egallagan o‘yin faoliyati asta-sekin o‘quv faoliyati bilan boyib boradi. Bola darsda o‘qituvchini tinglash, topshiriqlarni bajarish, sinfdoshlari bilan hamkorlik qilish, belgilangan tartib-qoidalarga rioya etish kabi yangi talablarni o‘zlashtirishi zarur. Ushbu talablar bolaning yosh xususiyatlari va individual imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etilmasa, unda o‘qishga nisbatan befarqlik, ishonchsizlik yoki maktab faoliyatidan qoniqmaslik holatlari yuzaga kelishi mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, birinchi sinf o‘quvchilarida ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirish faqat maktab yoki oila zimmasidagi vazifa emas, balki ular o‘rtasidagi izchil hamkorlikni talab qiladigan pedagogik jarayondir. J. L. Epsteinning oila, maktab va jamoatchilik hamkorligiga oid qarashlarida ham bolaning ta’limdagi muvaffaqiyati ushbu ijtimoiy muhitlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalar bilan bog‘liq holda izohlanadi [1].

Asosiy qism. Ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabat o‘quvchining bilim olishga qiziqishi, yangi ma’lumotlarni o‘zlashtirishga intilishi, o‘quv topshiriqlarini bajarishga tayyorligi va o‘z imkoniyatlariga ishonchi orqali namoyon bo‘ladi. Bu munosabat faqat yuqori baho olish istagi bilan cheklanmaydi. U bolaning bilishga bo‘lgan ehtiyoji, o‘qish jarayonidan zavqlanishi, o‘z yutuqlarini anglay olishi hamda qiyinchiliklarni yengishga intilishida ham aks etadi. Birinchi sinfda ta’lim motivatsiyasi murakkab va dinamik jarayon hisoblanadi. Dastlab ayrim bolalarda maktab formasini kiyish, darsliklardan foydalanish, o‘qituvchi va sinfdoshlar bilan muloqot qilishga qiziqish kuchli bo‘lishi mumkin. Biroq vaqt o‘tishi bilan o‘quv topshiriqlarining

murakkablashishi, tartib-intizom talablarining ortishi yoki muvaffaqiyatsizlikka uchrash kabi holatlar ularning qiziqishiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shuning uchun o‘qishga ijobiy munosabatni shakllantirish jarayonida bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, uning muvaffaqiyatlarini e’tirof etish, xatolarini rivojlanishning tabiiy qismi sifatida qabul qilish muhimdir. O‘quvchini boshqa bolalar bilan taqqoslash o‘rniga, uning avvalgi natijalari va shaxsiy rivojlanishidagi ijobiy o‘zgarishlarni baholash maqsadga muvofiq.

L. S. Vygotskiyning ta’lim va rivojlanish munosabatlariga oid qarashlari bolaning kattalar hamda tengdoshlari ko‘magida o‘z imkoniyatlarini kengaytirishini tushunishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi [2]. Mazkur yondashuvga ko‘ra, o‘qituvchi va ota-ona bolaning barcha vazifalarini uning o‘rniga bajarishi emas, balki zarur ko‘makni ko‘rsatib, mustaqil faoliyat sari yo‘naltirishi lozim.

Ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirishda quyidagi tarkibiy jihatlarni ajratish mumkin:

- **Motivatsion jihat** — bolaning bilim olishga qiziqishi, yangi narsalarni bilishga intilishi va o‘qishga ehtiyoj sezishi.
- **Hissiy jihat** — maktabda o‘zini xavfsiz, erkin va qadrlangan his qilishi, o‘qituvchi hamda sinfdoshlariga nisbatan ijobiy munosabatda bo‘lishi.
- **Kognitiv jihat** — o‘quv topshiriqlarining maqsadini tushunishi, savol berishi, fikrlashi va o‘zlashtirgan bilimlarini qo‘llashga intilishi.
- **Xulq-atvor jihati** — darslarda faol qatnashishi, topshiriqlarni bajarishga harakat qilishi, mas’uliyat va mustaqillik ko‘rsatishi.

Ushbu jihatlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularning rivojlanishida maktab va oilaning hamkorligi muhim o‘rin tutadi. Oila bolaning dastlabki ijtimoiy tajribasi, dunyoqarashi, odatlari va qadriyatlari shakllanadigan asosiy muhitdir. Ota-onaning ta’limga munosabati, farzandi bilan muloqoti, uning savollariga javob berishi va kundalik faoliyatiga qiziqishi bolaning maktab haqidagi tasavvurlariga ta’sir ko‘rsatadi.

Maktab-oila hamkorlik tuzilmalari boshqaruv va nazorat jarayonlarida ham muayyan vakolatlarga ega bo‘lib, maktab faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega. Ular orqali maktabda amalga oshirilayotgan ishlar keng jamoatchilikka yetkaziladi, o‘quvchilarning maktabdan tashqari hayoti nazorat qilinadi hamda zarur hollarda ota-onalar bilan hamkorlikda tegishli choralar ko‘riladi. Bu jarayonlarda ekologik tarbiya masalalariga ham e’tibor qaratilib, o‘quvchilarning ekologik ongini rivojlantirishga xizmat qiluvchi faoliyatlar tashkil etilishi muhim ahamiyatga ega [5].

Agar oilada bilim olish qadrlansa, bolaning kichik yutuqlari rag‘batlantirilsa va maktab hayoti haqida samimiy suhbatlar olib borilsa, unda o‘qishga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Aksincha, bolani doimiy ravishda koyish, boshqa o‘quvchilar bilan solishtirish yoki baholar orqali haddan tashqari bosim o‘tkazish uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Maktab esa bolaga tizimli bilim berish, ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish, o‘quv faoliyati ko‘nikmalarini shakllantirish imkonini beradi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bolaning o‘quv jarayonidagi qiyinchiliklarini aniqlash, qiziqishlarini kuzatish va ota-onalar bilan birgalikda zarur pedagogik choralarni belgilashda muhim rol o‘ynaydi. J. L. Epstein tomonidan ishlab chiqilgan hamkorlik yondashuvida ota-onalarni qo‘llab-quvvatlash, maktab va oila o‘rtasida muloqot o‘rnatish, ota-onalarning maktab hayotida ishtirok etishi, uy sharoitida

o‘qishni qo‘llab-quvvatlash va qarorlar qabul qilishda hamkorlik qilish kabi yo‘nalishlar ajratiladi [1]. Ushbu yo‘nalishlar birinchi sinf o‘quvchilarida ta’limga ijobiy munosabatni rivojlantirish uchun ham metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

C. Galindo va S. Sheldon tomonidan o‘rganilgan maktab va uy o‘rtasidagi aloqalar masalasi ham oilaning ta’lim jarayoniga jalb etilishi bolalarning o‘qish va matematika bo‘yicha natijalari bilan bog‘liq bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi [3]. Bu holat maktab tomonidan ota-onalar bilan muntazam va mazmunli aloqa o‘rnatish zarurligini asoslaydi. Oila va maktab hamkorligi bir tomonlama axborot berish bilan cheklanmasligi kerak. O‘qituvchi ota-onaga bolaning faqat kamchiliklari haqida emas, balki qiziqishlari, muvaffaqiyatlari, tengdoshlari bilan munosabati va rivojlanishidagi ijobiy o‘zgarishlar haqida ham ma’lumot berishi lozim. Ota-onalar esa farzandining uy sharoitidagi xulqi, qiziqishlari, hissiy holati va ehtiyojlari haqida o‘qituvchiga ma’lumot yetkazishi maqsadga muvofiq. Natijada bola uchun uy va maktabda o‘zaro mos pedagogik talablar hamda qo‘llab-quvvatlovchi munosabatlar shakllanadi. Bunday izchillik uning maktabga moslashuvi va o‘quv faoliyatida faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Birinchi sinf o‘quvchilarining ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatini rivojlantirish uchun hamkorlik oldindan rejalashtirilgan, uzluksiz va bolaning manfaatlariga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur. Hamkorlik shakllari ota-onalarning imkoniyatlari, oilaviy sharoit va o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilishi lozim.

Birinchidan, ota-onalar bilan individual suhbatlar. Bunday suhbatlar bolaning maktabga munosabati, darslarda ishtiroki, topshiriqlarni bajarishdagi qiyinchiliklari va qiziqishlarini aniqlashga yordam beradi. Suhbat davomida ota-onaga umumiy tanbeh berishdan ko‘ra, muayyan vaziyat va amaliy tavsiyalar asosida muloqot qilish samaraliroqdir.

Ikkinchidan, ota-onalar uchun pedagogik ma’rifat mashg‘ulotlari. Seminar, davra suhbati va treninglar orqali ota-onalarga birinchi sinf yoshidagi bolalarning psixologik xususiyatlari, rag‘batlantirish usullari, kun tartibini tashkil etish va uy vazifalarini bajarishda yordam berish qoidalari tushuntiriladi. Bu ota-onalarning pedagogik bilimlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, uy va maktabdagi ta’lim faoliyatini uyg‘unlashtirish. O‘qituvchi ota-onalarga bolaning yoshiga mos o‘qish, hikoya tuzish, kuzatish, rasm chizish va sodda mantiqiy topshiriqlarni tavsiya qilishi mumkin. Masalan, bola bilan har kuni 10–15 daqiqa birgalikda kitob o‘qish, o‘qilgan hikoya mazmunini muhokama qilish va qahramonlarning xatti-harakatlari haqida savollar berish uning bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirishi mumkin. Bunda vaqt bolaning holati va individual imkoniyatlariga qarab belgilanadi.

To‘rtinchidan, hamkorlikdagi tarbiyaviy va ta’limiy tadbirlar. “Mening birinchi maktab kunim”, “Oilam bilan kitob o‘qiyman”, “Kasblar olami” va “Birgalikda o‘rganamiz” kabi tadbirlar ota-onalar, o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi aloqalarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunday tadbirlarda bolani majburlash yoki boshqa o‘quvchilar bilan raqobatga undash emas, balki uning ishtiroki va sa’y-harakatini qadrlash ustuvor bo‘lishi kerak.

Beshinchidan, muntazam axborot almashinuvi. Ota-onalar bilan kundalik aloqa daftari, individual uchrashuvlar yoki maxfiylikka rioya qilingan elektron aloqa vositalari orqali muloqot qilish mumkin. Bunda bolaning yutuqlari, qiyinchiliklari va rivojlanish dinamikasi muhokama qilinadi. Elektron guruhlarda bolaning shaxsiy ma’lumotlarini oshkor etishdan saqlanish zarur.

Oltinchidan, rag‘batlantirish va pedagogik qo‘llab-quvvatlash. O‘qituvchi va ota-ona bolaning kichik yutuqlarini e’tirof etishi, xatolarini tushuntirish orqali tuzatishi va mustaqil harakat qilishiga imkon berishi lozim. “Sen buni uddalay olmaysan” kabi salbiy fikrlar o‘rniga “Keling, yana bir bor urinib ko‘ramiz” yoki “Bugun kechagiga qaraganda yaxshiroq bajarding” kabi qo‘llab-quvvatlovchi iboralardan foydalanish maqsadga muvofiq. Mazkur shakllar o‘zaro uyg‘un holda qo‘llanganda oila va maktab o‘rtasidagi hamkorlikning uzluksizligi ta’minlanadi. Biroq barcha oilalar bir xil imkoniyatga ega emasligi sababli hamkorlikni faqat maktab tadbirlarida qatnashish yoki uy vazifalarini bajarish bilan baholash to‘g‘ri emas. Ota-onalarning ish vaqti, oilaviy sharoiti va boshqa mas’uliyatlari ham inobatga olinishi zarur.

Oila va maktab hamkorligining samaradorligi bir qator pedagogik shart-sharoitlarga bog‘liq. Birinchi navbatda, o‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasida o‘zaro ishonch va hurmatga asoslangan munosabat shakllanishi kerak. Ota-onalar maktab bilan muloqot qilishda o‘z fikrini erkin bildira olishi, o‘qituvchi esa ularning taklif va kuzatuvlariga e’tibor bilan yondashishi lozim. Ikkinchidan, hamkorlikning aniq maqsadlari belgilanishi muhim. Masalan, bolaning darslarda faol ishtirokini oshirish, mustaqil topshiriq bajarish ko‘nikmasini rivojlantirish, kitob o‘qishga qiziqishini kuchaytirish yoki maktabga kelish bilan bog‘liq xavotirlarini kamaytirish alohida vazifalar sifatida tanlanishi mumkin. Uchinchidan, ta’lim jarayonida bolaning shaxsiy xususiyatlari hisobga olinishi lozim. Ayrim o‘quvchilar yangi muhitga tez moslashsa, boshqalarga ko‘proq vaqt va individual ko‘mak zarur bo‘ladi. Shu sababli barcha bolalardan bir xil tezlikda natija kutish o‘rniga, ularning individual rivojlanish sur’atiga mos yondashuv qo‘llanilishi kerak. To‘rtinchidan, oiladagi va maktabdagi talablar o‘zaro muvofiqlashtirilishi zarur. Masalan, maktabda bolaning mustaqil fikr bildirishi rag‘batlantirilib, uyda uning har bir javobi tanqid qilinsa, ta’limga bo‘lgan ishonchi pasayishi mumkin. Aksincha, maktab va oilada savol berish, fikrini asoslash va xatolardan o‘rganishga ijobiy munosabat shakllantirilsa, bola o‘zini erkinroq his qiladi. Beshinchidan, o‘quvchining hissiy xavfsizligini ta’minlash muhim. Birinchi sinf o‘quvchisi xato qilishdan qo‘rqmasligi, yordam so‘rash imkoniga ega bo‘lishi va muvaffaqiyatsizlikka uchraganda qo‘llab-quvvatlanishini his qilishi kerak. Shu ma’noda, ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni rivojlantirish bilim berish bilan birga bolaning hissiy farovonligiga ham e’tibor qaratishni talab etadi.

J. L. Epstein va S. B. Sheldon tadqiqotlarida ham oila va maktab hamkorligining barqaror natija berishi faqat umumiy talablarning mavjudligiga emas, balki ularni amalga oshirish uchun yaratilgan tashkiliy sharoitlar, rahbariyat ko‘magi va maqsadli faoliyatga ham bog‘liqligi ta’kidlanadi [4]. Demak, hamkorlikni alohida tadbirlar bilan cheklamasdan, maktabning tarbiyaviy va ta’limiy faoliyatiga izchil integratsiya qilish zarur.

Oila va maktab hamkorligining samaradorligini aniqlashda faqat o‘quvchining baholariga tayanish yetarli emas. Ta’limga ijobiy munosabat bolaning xulqi, hissiy holati, o‘quv topshiriqlariga munosabati va ijtimoiy faolligida ham namoyon bo‘ladi.

Mazkur jarayonni kuzatishda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

1. **Motivatsion mezon:** bolaning yangi bilimlarga qiziqishi, savollar berishi va o‘quv faoliyatida ishtirok etishga intilishi.

2. **Hissiy mezon:** maktabga kelishga munosabati, o‘qituvchi va sinfdoshlari bilan muloqotda o‘zini erkin his qilishi.

3. **Faoliyat mezoni:** topshiriqlarni bajarishga harakat qilishi, ko‘rsatmalarni tushunishi va mustaqil ishlashga intilishi.

4. **Ijtimoiy mezon:** sinfdoshlari bilan hamkorlik qilishi, o‘zaro yordam ko‘rsatishi va jamoa qoidalariga rioya etishi.

5. **Hamkorlik mezoni:** ota-onaning o‘qituvchi bilan muloqoti, tavsiyalarni tushunishi va uy sharoitida bolani qo‘llab-quvvatlashga intilishi.

Ushbu mezonlar asosida o‘qituvchi kuzatuv, ota-onalar bilan suhbat, o‘quvchi faoliyati tahlili va bolaning yoshiga mos sodda savollardan foydalanishi mumkin. Bunda bolaning shaxsiy ma’lumotlari himoya qilinishi, kuzatuv natijalari esa uni tamg‘alash yoki jazolash uchun emas, balki zarur yordamni belgilash uchun ishlatilishi lozim.

Amaliyotda quyidagi tavsiyalarni qo‘llash maqsadga muvofiq:

- o‘quv yilining dastlabki haftalarida har bir bolaning maktab muhitiga moslashuvini kuzatish;
- ota-onalar bilan hamkorlikning qulay va muntazam shakllarini belgilash;
- uy vazifalarini bolaning mustaqil bajarishiga imkon berish, zarur holatda yo‘naltiruvchi yordam ko‘rsatish;
- bolaning sa’y-harakatini va kichik yutuqlarini muntazam rag‘batlantirish;
- o‘qituvchi va ota-onalar o‘rtasida muammolarni ayblovsiz, hamkorlik ruhida muhokama qilish;
- bolaning qiziqishlari, ehtiyojlari va individual rivojlanish sur’atini hisobga olish;
- hamkorlik natijalarini muntazam tahlil qilib, zarur hollarda pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, mazkur mezonlar maqolada taklif etilayotgan tahliliy yondashuvni ifodalaydi. Ularning muayyan maktab yoki sinfda samaradorligi haqida xulosa chiqarish uchun amaliy tajriba, kuzatuv natijalari va tegishli ma’lumotlarni alohida yig‘ish hamda tahlil qilish talab etiladi.

Xulosa. Maktabga ilk qadam qo‘ygan o‘quvchilarda ta’lim faoliyatiga ijobiy munosabatni shakllantirish boshlang‘ich ta’limning muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Ushbu jarayon bolaning maktab muhitiga moslashuvi, bilim olishga qiziqishi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va mustaqil faoliyat ko‘nikmalarining rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liq. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, oila va maktab hamkorligi samarali tashkil etilganda bolaning ta’lim ehtiyojlarini yaxshiroq tushunish, uy va maktabdagi pedagogik talablarni muvofiqlashtirish hamda o‘quvchini izchil qo‘llab-quvvatlash imkoniyati kengayadi. Buning uchun hamkorlik muntazam muloqot, individual suhbatlar, ota-onalarning pedagogik savodxonligini oshirish, birgalikdagi tadbirlar va uy sharoitida ta’limni qo‘llab-quvvatlash kabi yo‘nalishlarni qamrab olishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Epstein J. L. *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools.* — Boulder, CO: Westview Press, 2001. — 620 p.
2. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.* — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. — 159 p.

3. Galindo C., Sheldon S. B. School and Home Connections and Children's Kindergarten Achievement Gains: The Mediating Role of Family Involvement // *Early Childhood Research Quarterly*. — 2012. — Vol. 27, No. 1. — P. 90–103. — DOI: https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.05.004.
4. Epstein J. L., Sheldon S. B. Necessary but Not Sufficient: The Role of Policy for Advancing Programs of School, Family, and Community Partnerships // *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*. — 2016. — Vol. 2, No. 5. — P. 202–219. — DOI: https://doi.org/10.7758/RSF.2016.2.5.10.
5. Yusupova Sabrina Dilshod qizi. Maktab-oila hamkorligining ta’lim jarayoniga ta’siri: ekologik madaniyatni shakllantirish misolida // “Ota-ona va maktab hamkorligi: farzand kamoloti uchun xalqaro tarbiya modellari” nomli respublika konferensiyasi, 2026-yil 24-aprel.